

Beter denken door taalbeschouwing

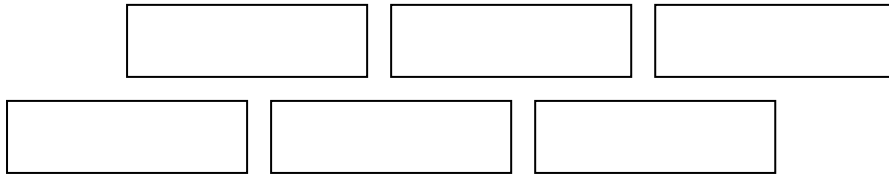
Onderwijs in taalbeschouwingsvaardigheden

Adri van den Brand

Taalbeschouwing is met kinderen nadenken over taalgebruik, taalvaardigheid, taalverschijnselen en het taalsysteem. Deze definitie laat meteen zien dat taalbeschouwing een cruciale rol speelt bij alle aspecten van taalonderwijs. In het huidige taalonderwijs kun je eigenlijk niet meer aan taalbeschouwing doen. Bij taalbeschouwing leren kinderen in feite algemene denkvaardigheden die ze inzetten om betere taalgebruikers te worden. Over welke vaardigheden we het dan hebben, is het onderwerp van dit artikel.

Cement

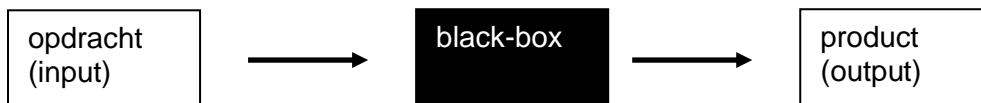
In onze visie is goed taalbeschouwingsonderwijs het cement van het taalonderwijs dat de elementaire bouwstenen van de taalvaardigheid bij elkaar houdt en aan elkaar smeedt.

Deze zes stenen stellen de zes taalvaardigheden voor: spreken, luisteren, kijken, tonen (bijvoorbeeld via lichaamstaal), lezen en stellen. Het taalonderwijs op de basisschool is erop gericht om kinderen vaardig te maken in deze zes taalvaardigheden. Het gaat erom dat kinderen hun verbale taalvaardigheden (spreken, luisteren, stellen, lezen) én hun non-verbale taalvaardigheden (kijken en tonen) goed ontwikkelen omdat ze deze vaardigheden in onze maatschappij hard nodig hebben, zowel voor schoolsucces als succes in het vinden van een goed beroep.

Black box

Vroeger ontwikkelden leerkrachten de taalvaardigheden via de black box benadering:

Voor de taalvaardigheid 'lezen' kregen kinderen een tekst met vragen als input. Vervolgens speelden zich allerlei onzichtbare processen af in het hoofd van het kind (de zogenaamde black box) en het resultaat van deze onzichtbare processen was een product in de vorm van antwoorden op de vragen als output. Ook bij de andere verbale taalvaardigheden ging dat zo (de non-verbale vaardigheden 'kijken' en 'tonen' werden toen nog nauwelijks geoefend). Bij 'stellen' kregen kinderen een aantal titels met een korte opdracht ("schrijf een opstel") en gingen de kinderen aan het werk, zonder dat de leerkracht enig idee had wat zich in de black box (de hersenpan) afspeelde. Bij 'spreken' kregen ze de opdracht een spreekbeurt te houden die de kinderen thuis (buiten het gezichtsveld van de leerkracht) voorbereidden en waarvan een leerkracht alleen de output zag, namelijk de spreekbeurt.

Strategisch leren

De black box benadering had voor sommige kinderen geen nadelen. Zij konden toch wel lezen, stellen, luisteren en spreken en het herhaaldelijk oefenen met opdrachten was voor hen voldoende. Maar een grote groep kinderen liep met deze benadering vast omdat ze niet wisten HOE ze een bepaalde opdracht zouden kunnen aanpakken. Langzaam werd het iedereen in het onderwijs duidelijk dat we ook bij het taalonderwijs kinderen denkvaardigheden moeten leren én inzicht moeten geven in strategieën die hun helpen bij de vraag: hoe kun je een bepaalde opdracht aanpakken? Of in het kort: leren taalleren.

Praten over taaltaken

Het onderwijs in de taalvaardigheden ziet er tegenwoordig op de meeste scholen gelukkig veel anders uit. Kinderen activeren talrijke strategieën om een bepaalde taaltaak zo goed mogelijk uit te voeren. Er zijn evenveel soorten taaltaken als er taalvaardigheden zijn: luistertaken, spreektaken, steltaken, leestaken, kijktaken en toontaken. Kinderen denken na over strategieën die ze kunnen gebruiken, activeren relevante (taal)voorkennis, overleggen over de structuur van een taaltaak, observeren en evalueren gezamenlijk een taak en reflecteren op wat ze geleerd hebben. In al deze gevallen denken kinderen na en praten ze samen over taal, taalgebruik en taalstrategieën. En zo raken we het hart van de 'nieuwe' kijk op taalbeschouwing en zijn we weer terug bij onze taalbeschouwingsdefinitie uit het begin: nadenken over taalgebruik, taalvaardigheid, taalverschijnselen en het taalsysteem.

Vaardigheden

Taalbeschouwing in dienst van het strategisch leren en de ontwikkeling van de taalvaardigheden. Taalbeschouwing heeft als doel om kinderen na te laten denken over hoe ze hun taal het meest effectief kunnen hanteren. De vaardigheden die we hierbij gebruiken, zijn echter algemene denkvaardigheden die ook voor andere doelen gebruikt kunnen worden. De vaardigheid 'analyseren' bijvoorbeeld is bij elk schoolvak reuze handig. Het voordeel van het oefenen van deze algemene vaardigheden bij taalonderwijs is dat kinderen het gebied dat ze bestuderen al erg goed kennen: taal. En zo snijdt het mes aan twee kanten: de taalbeschouwingsvaardigheden helpen kinderen om beter in taal te worden en daarnaast ontwikkelen kinderen algemene vaardigheden die ze ook bij andere schoolvakken in kunnen zetten. En hiermee is taalbeschouwing misschien wel het belangrijkste taaldomein geworden. Over welke vaardigheden gaat het dan?

Kindertaal

Ik heb een lijst van dertien vaardigheden samengesteld die ik hieronder kort toelicht aan de hand van een aantal strategieën en geef ik een suggestie voor hoe je deze vaardigheid in kindertaal kunt noemen.

Vaardigheid	Korte toelichting met strategieën	In kindertaal
1. verwonderen	Nieuwsgierig en met verwondering iets taligs opmerken. Een voorbeeldstrategie: - zoekend lezen/luisteren: je geeft kinderen een tekst waar een opvallend taalverschijnsel in zit.	<i>opvallen</i> : wat valt je op?
2. analyseren	Een taalverschijnsel splitsen in betekenisvolle delen. Er zijn verschillende strategieën: - splitsen in woorden (bij samenstellingen) - splitsen in morfemen (bij afleidingen) - splitsen in klankgroepen of lettergrepen - splitsen in grafemen of letters.	<i>hakken</i> : hoe kun je dit in stukjes opdelen?

3. verenigen	Verschillende onderdelen samenvoegen tot een geheel. Er zijn verschillende strategieën: <ul style="list-style-type: none"> - letters samenvoegen tot een woord (zoals bij anagrammen) - klankstukken of lettergrepen samenvoegen tot een woord - afleidingen maken door morfemen samen te voegen - samenstellingen maken door woorden samen te voegen. 	<i>plakken</i> : hoe kun je de stukjes samenvoegen?
4. verzamelen	Het vinden van meerdere voorbeelden.	<i>zoeken</i> : zoek nog meer voorbeelden
5. vergelijken	De overeenkomsten en/of verschillen zien tussen verschillende taaluitingen op basis van een criterium. Er zijn verschillende strategieën: <ul style="list-style-type: none"> - verschillen benoemen - overeenkomsten benoemen 	<i>vergelijken</i> : wat hoort (niet) bij elkaar?
6. categoriseren	Een taalaanbod kunnen opdelen in relevante groepen. Er zijn verschillende strategieën: <ul style="list-style-type: none"> - indelen: indelingscriterium bepalen - ordenen: groepjes maken bij het indelingscriterium - hyperoniem kiezen: woord kiezen dat de hele groep aanduidt - hyponiemen zoeken: andere voorbeelden die tot de groep behoren 	<i>groepjes maken</i> : bij welk groepje hoort X?
7. seriëren	In een reeks met een bepaalde volgorde plaatsen. Er zijn verschillende strategieën: <ul style="list-style-type: none"> - rangschikken: van groot naar klein, van meer naar minder, van jong naar oud - alfabetiseren: op alfabetische volgorde 	<i>in de juiste volgorde zetten</i> : wat komt eerst, wat komt daarna?
8. construeren	Het bouwen van een zin, alinea of tekst op basis van gegeven bouwstenen. Er zijn verschillende strategieën: <ul style="list-style-type: none"> - aanvullen: een deel van een zin is al gegeven en de kinderen vullen aan - rijmen: kinderen rijmen op een beginletter, klinkers of lettergrepen - personifiëren: menselijke eigenschappen laten toekennen aan dieren of voorwerpen - imiteren: kinderen maken een tekstje dat lijkt op het gegeven voorbeeld - reconstrueren: een zin bouwen op basis van de gegeven context (zoals bij een interview) 	<i>bouwen/maken</i> : hoe maak je hier een zin / tekst van?
9. relateren	Relaties leggen tussen verschillende taalverschijnselen.	<i>bij elkaar</i> : wat hoort bij elkaar?
10. herschikken	Delen van een taalverschijnsel in een andere volgorde zetten.	<i>verplaatsen</i> : op een andere plaats zetten
11. generaliseren	Uit een (aantal) voorbeeld(en) een regel afleiden.	<i>een regel maken</i>
12. beredeneren	Je geeft een reden voor iets wat je vindt. Daarom bestaat deze vaardigheid uit twee andere vaardigheden: opiniëren (een mening vormen) en argumenteren (je mening onderbouwen).	<i>vinden</i> : wat vind jij hiervan?

13. afleiden	Je leidt tussen de regels door af wat er eigenlijk of waarschijnlijk bedoeld wordt.	<i>afleiden</i> : wat wordt er bedoeld (maar niet precies zo gezegd)?
---------------------	---	---

Dit zijn de dertien meest voorkomende vaardigheden die bij taalbeschouwing aan bod komen. Zoals je aan de benamingen kunt zien, zijn het vaardigheden die ook bij andere vakken aan bod komen. We lichten elke vaardigheid toe met voorbeelden die veelal afkomstig zijn van de taalkaarten bij de taalmethode Taal Op Maat waar de auteur van dit artikel een bescheiden bijdrage aan heeft mogen leveren.

1. Verwonderen

Als je je ogen dicht hebt, zie je niets. Een heerlijke doodoener die wel de essentie van het verwonderen raakt. Taal is de hele dag door om je heen. Het barst van de taalverschijnselen. Je hoeft ze alleen maar te zien of te horen. Kinderen vergeten vaak te kijken naar al het moois om hen heen. Verwonderen is daarom misschien wel de belangrijkste taalbeschouwingsvaardigheid. Als je zelf met nieuwsgierigheid en bewondering naar taal kunt kijken, ga je taal op een hele andere manier beleven en waarderen. Je gaat inzien hoe wonderlijk taal gebruikt wordt en hoe wonderlijk het taalsysteem in elkaar zit.

Verwondering is goed te trainen door als leerkracht zelf model te zijn. Kom zelf regelmatig met stukjes die je ergens gevonden hebt en leg ze aan kinderen voor. De rubriek *Inspraak* van het maandblad *Onze Taal* staat telkens boordenvol boeiende taalverschijnselen. Een andere manier is door kinderen aan te sporen om met eigen voorbeelden te komen. Een 'taalmuur' is in midden- de bovenbouwgroepen snel gemaakt en kan del lettermuur uit de onderbouw opvolgen. Op de taalmuur komen opvallende woorden, zinnen of teksten. Wij noemen dergelijke opvallende taalverschijnselen 'taalfrappanten' omdat ze ons zo frapperen. Weer een andere manier is het gebruiken van taalpraatjes zoals hieronder.

Frietwinkel

Deria: Papa, ik heb een vraag.
Papa: Nou, barst maar los!
Deria: Een winkel is een plek waar je iets kunt kopen. Toch?
Papa: Dat klopt. In een kledingwinkel kun je kleding kopen.
Deria: Dan kan ik dus friet kopen in een frietwinkel!
Papa: Nee, daar hebben we weer een ander woord voor.

Een andere manier om kinderen te verwonderen is door met taalweetjes te werken.

Abracadabra

Je hebt vast wel eens getoverd met de toverspreuk 'abracadabra'. Maar waar komt deze toverspreuk nu eigenlijk vandaan?

Heel vroeger hadden kinderen ook wel eens koorts. De dokters hadden toen nog geen pilletjes. Dus wat deden zij? Zij pakten een stuk papier en hingen dit met een touwtje om de hals van het zieke kind. Op het papier stond de volgende spreuk:

```
a b r a c a d a b r a
a b r a c a d a b r
a b r a c a d a b
a b r a c a d a
a b r a c a d
```

a b r a c a
a b r a c
a b r a
a b r
a b
a

Iedere regel telt een letter minder. En zo moest ook de koorts elke dag minder worden. Zou het kind zo beter worden, denk je?

Misschien wel de beste manier om kinderen te leren verwonderen is door elke dag stil te staan bij het 'levende taalgebruik'. Een kind zegt iets grappigs, maakt een verspreking, gebruikt een opvallend woord en ga zo maar door. Door aandacht te geven aan dergelijke 'verwondermomenten', raken kinderen steeds meer in de ban van taal en taalgebruik.

2. Analyseren

Bij het analyseren haalt een kind uit een taalverschijnsel verschillende betekenisvolle delen. Het analyseren kan op allerlei niveaus plaatsvinden. Hieronder staat een voorbeeld op woordniveau.

Omdraaien

Je hebt geleerd:

Zo zwart als roet kun je ook anders zeggen: roetzwart

Draai het nu om

Ravenzwart	zo zwart als een ...
Hemelsblauw	zo ...
Wasbleek	zo ...
Vuurrood	zo ...

Analyseren kan ook op zinsniveau, zoals hieronder waarbij de letterbrij als zin fungeert.

Scheldwoorden

Welke scheldwoorden kun je ontdekken in de letterbrij?

bosboomvuurtorenfietsstudiebolkoecomputerslappelingglas
gifkikkerolifanttapijtluciferonderdeurtjevarkenspeldvlo

Analyseren kan ook op tekstniveau. In het volgende voorbeeld moeten kinderen de 'anachronismen' opsporen.

Ridder Alfred

Hieronder staat een klein verhaaltje over ridder Alfred. In het verhaaltje staan woorden die niet passen in de Middeleeuwen. Schrijf deze op.

Ridder Alfred keek op zijn horloge. Het was nu toch echt tijd om bij jonkvrouw Marianne op bezoek te gaan. Hij stapte in zijn sportauto en scheurde met hoge snelheid naar het kasteel. Jonkvrouw Marianne zwaaide al naar hem. Ze had net heerlijke koffie gezet met haar nieuwe koffiezetapparaat. Maar ridder Alfred had geen zin in koffie. Hij wilde tv kijken.

Analyseren kan ook op het niveau van een taalgebruikssituatie. Kinderen analyseren dan bijvoorbeeld de stappen die in een telefoongesprek zitten of in het vertellen van een mop.

Een mop vertellen in stappen

1	Aandacht vragen
2	De gedeelde voorpret
3	Wachten op de volledige aandacht
4	Introductie van de mop
5	Opbouw van de spanning
6	De ontknoping
7	Het gezamenlijk lachen
8	Vragen om feedback

Analyseren is een vaardigheid die veel gebruikt wordt bij het onderwijs in teksten en praatsoorten. Het onderwijs in begrijpend lezen is voor een belangrijk deel gebaseerd op de analysevaardigheid van kinderen.

3. Verenigen

Verenigen is het samenbrengen van losse delen tot een (nieuw) geheel. Dat kan op woordniveau met afleidingen:

Gebever!

Vul in: ge-, be- of ver-

1. Tijdens het ...zoekuur luister ik naar de ...halen van opa.
2. Ik wil u nog ...danken voor het speelgoed...weer.
3. José hoort ...neden vreemde ...luiden.
4. Zijn ...heimzinnige ...fluister ging in het ...lach ...loren.
5. Ik ...loof dat ik het ...gin te ...grijpen.

Kinderen verenigen het voorvoegsel met het grondwoord en zo ontstaat er een woord. Populair is het kinderen zelf laten bedenken van samenstellingen.

IJskriek en soeplekker?

Maak met de volgende woorden zoveel mogelijk dubbelwoorden:

erwten - lepel - kip - soep - ijs - kriek - eet - leg - lekker

Dergelijke opdrachtjes zijn een combinatie van verenigen en verzamelen en kunnen leiden tot leuk taalonderzoek. Verenigen op zinsniveau kan bijvoorbeeld op de volgende manier:

Bezoekje aan de tandarts

Bea is naar de tandarts geweest. Ze komt thuis en vertelt wat er gebeurd is. Ze is helemaal onder de indruk. Daarom vertelt ze haar verhaal in korte zinnen. Weet jij wat ze wil zeggen? Schrijf telkens de hele zin op.

1. Vandaag - tandarts - geweest.
2. Ik - wachten - wachtkamer.
3. Daar - iemand - gillen.
4. Ik - bang.
5. Tandarts - riep - komen.
6. Ik - zitten - stoel.
7. Hij - haakje - mond.
8. Ook - spiegeltje - tanden.
9. Gelukkig - gaatjes.
10. Ik - blij - naar huis!

Een bijzonder vorm van verenigen treffen we aan bij de vaste woordcombinaties, zoals hieronder:

Aan het werk!

A. Hieronder staan vijf uitdrukkingen. Er is telkens een woord weggefallen. Vul dat woord in.

Kies uit: op, aan, naar, van, in.

- a. Iets ... binnen werken.
- b. Dat werkt mij ... mijn zenuwen.
- c. Alles ... het werk stellen.
- d. Er is werk ... de winkel.
- e. Veel werk ... iets maken.

4. Verzamelen

Als we kinderen willen uitdagen om zelf tot onderzoek te komen over taal, zullen ze in ieder geval in staat moeten zijn om een verzameling van voorbeelden aan te leggen.

Au revoir!

Je kunt op verschillende manieren gedag zeggen als je weggaat. Welke manieren ken jij? Schrijf er zoveel mogelijk op.

Een ander voorbeeld:

Welke betaalmiddelen ken je? Maak een woordspin.

Verzamelen is een belangrijke onderzoeksvaardigheid. Eerst stellen kinderen een zoekcriterium vast zodat ze weten waarnaar ze op zoek gaan (categoriseren), dan verzamelen ze voorbeelden en vervolgens bekijken ze of de voorbeelden aan het zoekcriterium voldoen (vergelijken).

5. Vergelijken

Vergelijken is een vaardigheid die vaak in combinatie met andere vaardigheden voorkomt. In het voorbeeld hieronder moeten kinderen eerst semantiseren, daarna categoriseren (tot welke hogere klasse hoort elk woord), daarna ordenen (welke klasse komt het meeste voor, dat wordt de bepalende klasse) en vervolgens vergelijken welk woord dus niet in het rijtje thuishoort.

Welk woord hoort er niet bij? Vertel ook waarom.

brandweer - brandslang - brandnetel
speelfilm - speeltuin - speelgoed
bospad - schildpad - zandpad
werktijd - werkdag - werkwoord
fruitmand - iemand - broodmand

Een ander voorbeeld:

Trillende letters

Leg je duim aan de ene kant van je keel en je wijsvinger aan de andere kant van je keel. Spreek nu zachtjes de onderstreepte medeklinkers uit. Schrijf op bij welke medeklinker je je stembanden voelt trillen.

sok zout
vaak fiets

Ik voel mijn stembanden trillen bij de: ...

In deze oefening vergelijken kinderen de s/z en f/v.

6. Categoriseren

Taalkundigen denken dat kennis in netwerken geordend zit in onze hersenen. Daarom besteden we in het onderwijs veel aandacht aan de opbouw van kennisnetwerken. Een netwerk bestaat onder andere uit categorieën. Voorbeeld. In gebouwen vind je meubels en vitrage. *Gebouwen* is een categorienaam (hyperoniem) met veel verschillende leden, zoals huis, fabriek, villa, school, ziekenhuis. Ook *meubels* is een categorienaam met onderdelen als bak, tafel, stoel, kruk, bureau, kast.

Hieronder staat een voorbeeld waarbij kinderen moeten categoriseren.

Welk woord hoort er niet bij?

Welk woord hoort niet in het rijtje thuis? Schrijf dit woord op.
Schrijf ook op waarom dit woord er niet bij hoort.

keuken - hal - kamer - kast
raam - stoel - bank - tafel
dorp - lamp - land - stad
tuin - poort - kraan - schuur
bord - kopje - schotel - onderbroek

Deze oefening gaat nog iets verder. Naast categoriseren moeten kinderen ook vergelijken (welk woord hoort niet in deze categorie thuis). Een ander voorbeeld:

Bal gehakt!

Er zijn veel soorten ballen. Hoe kun je al die ballen toch uit elkaar houden?

Maak zelf verzamelingen van de volgende ballen.

strandbal, handbal, voetbal, slijmbal, kwijlebal, golfbal, bamibal, nasibal, sambal, wijnbal, spierbal, zomerbal, tienerbal, flipperbal, bitterbal, afscheidsbal, kerstbal, sneeuwbal,

In beide voorbeelden categoriseren kinderen op basis van betekenisaspecten. Maar je kunt natuurlijk ook op vormaspecten laten categoriseren:

Twee of drie

Zet de woorden in een rijtje met twee of drie klankgroepen

Woning - boompje - afdeling - papiertje - schilderij - matje -
schoteltje - brillenglas - serie - schaduw

Twee klankgroepen

Drie klankgroepen

...

...

...

...

7. Seriëren

8. Construeren

Bij construeren gaat het erom dat kinderen zelf een nieuwe zin of nieuwe tekst bouwen op basis van aangereikte hulpmiddelen.

Wat zie jij er uit!

Floor kijkt in een grote spiegel. Ze vertelt aan jou hoe ze eruit ziet.

Ik heb bruine ogen en blond haar. Mijn haar zit in twee staartjes. Ik heb een moedervlek op mijn rechterwang. Vandaag heb ik een rode trui aan met een blauwe spijkerbroek. Ik heb een horloge om met een blauw bandje. Ik draag zwarte schoenen.

Schrijf op hoe jij er vandaag uit ziet.

Een ander voorbeeld:

Weggelopen!

**Je huisdier is van thuis weggelopen.
Papa heeft de politie al gebeld.
Maar mama heeft een beter idee.
"We hangen een briefje op in de supermarkt."**

**Wil jij dit briefje maken?
Bedenk eerst wat er allemaal op het briefje komt te staan.
Wat voor een dier is het?
Hoe heet het dier?
Hoe ziet het eruit?
Wanneer heb je het voor het laatst gezien?
En wat nog meer...?**

Je wilt natuurlijk wel dat je briefje opvalt!

9. Relateren

Met taal kun je allerlei relaties leggen. In het voorbeeld hieronder moeten kinderen een relatie leggen tussen groepen mensen en de soort woning waarin ze wonen.

Het ene huis is het andere niet!

Weet jij in welk huis de volgende personen wonen?

Kies uit: iglo, wigwam, kasteel, boerderij, boot

1. Een ridder woont in een
2. Eskimo's wonen in Dat is een huis van ijs.
3. Een boer woont in een
4. Indianen wonen in een Dat is een soort tent.
5. Matrozen wonen op een ...

Seizoenen

Over welk seizoen gaan de volgende zinnen?

1. "Ik heb hier lekkere groente van het seizoen," riep de marktkoopman.
2. Dat is een seizoen voor warme truien.
3. Wanneer begint het sportseizoen?
4. Ik zal mijn schaatsen eens uit het vet halen.

10. Herschikken

Herschikken is het proces waarin je onderdelen in een andere volgorde plaats. Een voorbeeld.

Verborgen woorden

Hieronder staan verschillende onzinwoorden. Van de letters van deze onzinwoorden kun je goede woorden maken.

1. fetal	= tafel	6. kemra
2. rolzde		7. etatetel
3. prta		8. inut
4. suchur		9. kemrapaasl
5. plam		10. tkas

Dergelijke contextloze oefeningen zijn aardige spelletjes, maar leveren nauwelijks een bijdrage aan het taalbeschouwelijk inzicht. Een aardige herschikkingsoefening op zinsdeelniveau staat hieronder.

Staat alles op zijn plek?

Wat valt je op aan de volgende zinnen?

1. Ik denk vaak nog aan mijn opa met zijn pijp die zo sappig kon vertellen.
2. Ik kan al rijden met een fiets zonder handen.
3. Mijn zusje stormde naar beneden om Sinterklaas te zien in zijn onderbroek.
4. Hij was een grote man met een sneus van wel honderd kilo.
5. Hij verkoopt van alles, zoals afwasmiddel en tandpasta voor zijn boterham.
6. Mijn tante ging met mij naar de dierentuin. Daar zitten vele apen. Mijn oom was er ook bij.

11. Generaliseren

Nadenken over taal en taalgebruik leidt vaak tot inzichten in de vorm van regels. Dit proces dat leidt tot een soort algemene uitspraak over een taalverschijnsel noemen we generaliseren. Hieronder staat een voorbeeld.

Wat betekent het voorvoegsel be- eigenlijk? Hieronder staan verschillende be-woorden. Probeer de verschillende betekenissen van be- duidelijk te krijgen. Maak rijtjes van be-woorden die bij elkaar horen. Gebruik gerust een woordenboek.

bemensen - beleven - bevallen - beschermen - berekenen - beschuit - beramen - bestrooien - bepraten - bespreken - berichten - betegelen - besmeuren - beschilderen

In dit voorbeeld worden verschillende vaardigheden gebruikt: analyseren ('be' loskoppelen en vervolgens bekijken wat je dan over houdt), vergelijken en categoriseren. Pas als een kind deze drie vaardigheden succesvol heeft ingezet, is het toe om te generaliseren. Dat maakt deze opdracht overigens ook erg complex. Ook in het volgende voorbeeld kunnen kinderen pas generaliseren als ze andere vaardigheden ingezet hebben.

12. Beredeneren

Beredeneren is een belangrijke vaardigheid. Je geeft een reden voor iets wat je vindt. Daarom bestaat deze vaardigheid uit twee andere vaardigheden: opiniëren (een mening vormen) en argumenteren (je mening onderbouwen). Hopelijk gaan kinderen zich vervolgens verwonderen zodat ze op zoek gaan naar meer (tegen)voorbeelden.

Betalen

Deria: Jij moet mij betalen, weet je nog?
Janneke: Goed. Wat wil je leren, Frans, Duits of Engels?
Deria: Hoezo? Ik krijg nog vijf euro van je!
Janneke: Nee, je vraagt of ik je wil be-talen. Net zoals
beplanten betekent 'van planten voorzien', kan
betalen dus betekenen 'van talen voorzien'.
Deria: Wat ben je toch weer heerlijk aan het Janneken!

Wat vind jij van Jannekes redenering?

Een ander voorbeeld:

De ene krant is de andere niet

Hieronder staan drie krantenkoppen.

Bakker verslikt zich in eigen taart

Taart vermoordt bakker

Ongeluk in bakkerij

Welke krantenkop vind je in een sensatiekrant? En welke krantenkop vind je in een gewone krant?

Of kinderen laten nadenken over gedichten.

Landschap

De wereld is een tekening
maar niet mooi
slechts een klad

de flats en rijtjeshuizen
staan als scheldwoorden
in het landschap

en de wegen
zijn vieze vegen
op een schoon blad.

A. Wat vind jij van dit gedicht van Ank Mooren?

B. Ank Mooren schets een kijk op de wereld. Probeer jouw kijk op de wereld in een gedicht te vertalen.

13. Afleiden

Een zeer complexe vaardigheid is het afleiden van informatie. Bekijk het onderstaande voorbeeld:

Getrouwd!

Wat gaat er mis in de volgende reclametekst?

Hotel Het Huwelijk

Speciale aanbieding

Onze mooie bruidskamer

1 persoon: 150 Euro

2 personen: 175 Euro

Kinderen moeten kennis hebben van het huwelijk en dat je dus altijd met twee mensen in de bruidskamer ligt.

Ook bij humor moeten kinderen goed kunnen afleiden.

Grapje

In Oostenrijk zegt men wel eens Grüss Gott. Nederlanders maken dan wel eens het grapje: Zitten we al zo hoog.

Leg deze grap uit.

Afleiden is een vaardigheid die ook een grote rol speelt in het doorzien van indirect taalgebruik, verwijswaarden en inferenties.

Huizenga

Henk Huizenga heeft in zijn boekje *Taalbeschouwing* zes strategieën genoemd.

- Analyseren

Het analyseren van taaluitingen om zo een ontdekking te doen. Een lezer achterhaalt bijvoorbeeld de betekenis van het woord hoopvol door naar betekenisvolle delen te zoeken: *hoopvol* = *hoop* + *vol*, dat betekent dus vol van hoop.

- Relateren

Het gebruikmaken van relaties in taal, bijvoorbeeld semantische relaties zoals oorzaak-gevolgrelaties of de relatie tussen woorden in een zin. Bijvoorbeeld in de zin: "*Ik heb een lieve cavia, maar de jouwe bijt*", kun je door het gebruik van *maar* de ontdekking doen dat hier een tegenstelling moet zijn en dat *jouw cavia* niet lief is.

- Vergelijken

Het zoeken of ontdekken van iets gemeenschappelijks. Bijvoorbeeld in de zin van een leerling: "*Wei en wij klinken hetzelfde, maar je schrijft ze anders!*"

- Classificeren

Door te analyseren én te vergelijken kun je talige kenmerken onderbrengen in categorieën.

Bijvoorbeeld de ontdekking van een kleuter dat er een verkleinmorfeme bestaat: "*Hé, een huisje is kleiner, dus een meisje is ook kleiner!*"

- *Generaliseren*

Een regel ontdekken of bedenken. Bijvoorbeeld: als in de ontleedoefeningen in een methode altijd het onderwerp op de eerste plaats staat, kan de leerling de conclusie trekken dat het eerste zinsdeel in een zin altijd het onderwerp is.

- *Herordenen*

Op een andere manier kijken naar taal(aspecten). Hoewel dit een moeilijke strategie is, leren we het al aan bij de kleuters bij het voorbereidend lezen. De leraar vraagt dan bijvoorbeeld: "*Welk woord is langer: slang of regenworm?*" Hier wordt leerlingen gevraagd niet op de betekenis te letten maar op de vorm.

Tot slot

Taalbeschouwing was lange tijd een ander woord voor onderwijs in zinnen ontleden en woordsoorten benoemen. Zo'n twintig jaar geleden kwam hier verandering in en kreeg taalbeschouwing de ruime definitie nu het nu nog steeds heeft. Het lukte echter lange tijd nauwelijks om echt verandering te brengen in het denken over taalbeschouwing. Nu lijkt de tijd dan eindelijk rijp voor een ommekeer en krijgt taalbeschouwing de plek die het verdient: het cement tussen de bouwstenen van onze taalvaardigheid.